

ANTIESENCIJALIZAM U KNJIŽEVNOSTI

(Dubravka Đurić: *Poezija teorija rod: moderne i postmoderne američke pesnikinje*, Orion art, Beograd, 2009)

Subjekta koji saznanje, predmete i modalitete saznanja treba uzeti kao proizvode suštinske međusobne uslovljenosti moći i znanja, te njihovih istorijskih preobražaja. Ukratko, aktivnost sazajnog subjekta ne proizvodi znanje koje bi bilo korisno ili protivno vlasti, već sprega moć-znanje, to jest procesi i borbe koji je čine i prožimaju, određuje moguće oblike i oblasti saznanja.

Mišel Fuko, *Nadzirati i kažnjavati*

Nasloviti sopstveno delo određenim imenom predstavlja odnos autora*ke prema njemu. Ako ime nije ontološki sama stvar, imenom se uvek ukazuje na nešto u delu, na povezanost pojedinih pojmova, često na zaključak koji je ujedno i osnovna tema, stav, kao i na potencijalni interpretacijski smer koji autor*ka ukazuje. Imenom dela se može pokušati i skrivanje nečeg u delu, bilo da se naslovom ističe nešto trivijalno ili da se parodira. Ipak, samo skrivanje uvek ukazuje na ono što se želi sakriti.

Knjiga Dubravke Đurić *Poezija teorija rod* već svojim naslovom ukazuje na osnovnu poruku o diskurzivnoj kontekstualizovanosti pojmova koji naizgled nisu povezani i koji u dominantnoj književnoj tradiciji i zdravorazumskoj svesti figuriraju kao separate oblasti. Poezija jeste oblik prakse, ona se poima kao lirska, iracionalna, nerefleksivna, talenatska i inspirativno-mistična, i predstavlja objekt književne teorije koja se konstituiše kao racionalna, reflektujuća i pretendujuća na objektivno-naučno važenje. U takvom, vladajućem diskursu, teorija i poezija su potpuno odvojene. Takođe, pojam roda stvara posebnu nevolju, konfuziju, ali i izazov. Kao naizgled biološko pitanje, istorijsko-politički posredovano, rod se čini potpuno suvišan i neprimeren, a naziv *Poezija teorija rod* deluje kao nakazni hibrid, odnosno, promašen pokušaj sinteze nespojivog. Sa stanovišta domaćeg literarnog miljea, rod je pojmljen kao „pridodat“ korpusu estetskih pojmova za koje se smatra da transcendiraju sferu političkih sukoba i polnih obeležja.

No, upravo sam naslov knjige ukazuje na problem i jeste idejno mesto iz kojeg autorka direktno i nedvosmisleno zasniva demaskiranje i subverziju ideoloških diskurzivnih praksi koje strukturiraju poeziju i teoriju kao produkte, ali i generatore rodnih, rasnih, etničkih, klasnih, seksualnih i drugih odnosa dominacije i subordinacije. Način na koji poezija i teorija reprodukuju rod u njegovim različitim istorijskim dimenzijama i modalitetima, pod maskom ideološke neutralnosti, stvara određen kanon koji podrazumeva sistematsku remarginalizaciju autorki koja uvek iznova svedoči o nemosti i pasivnosti žene. Pesnikinje modernizma kao što su Mina Loj, H. D., Gertruda Stajn, i pesnikinje postmodernizma poput Lin Hedžinen, Rejčel Blau Duplezi i Suzan Hau, primeri su te marginalizacije, te ih autorka

svojim postupkom uvodi u kanon, obrazlažući ujedno i interdisciplinarni ključ za njihove interpretacije. Efekt njene analize je proširivanje samog kanona, ali i konstruisanje kanona autorki, i što je veoma bitno, demistifikovanje ideološkog nukleusa dominantne pesničke i kritičarske kulture. Preispitivanje samog kanona kao institucije književnosti, kao i smisla njegovog postojanja, rezultat je problematizacije ove teme.

Većina pesnikinja koje zaokupljaju autorkinu pažnju delovale su i deluju radikalnim pesničkim praksama, i dugo su bile marginalizovane u američkoj i drugim kulturama, ali od šezdesetih godina radikalne pesničke prakse postaju jedna od uticajnijih struja u Americi. Jezici savremenih teorija (poststrukturalizam, feminizam, postkolonijalne studije, studije kulture, *queer* teorija) su konstitutivni za radikalnu pesničku praksu, ali i stvaraju kontekstualno polje za čitanje radikalnih modernistkinja i postmodernistkinja. Situiraajući svoju analizu u topos feminističke interpretacije, autorka reflektuje o vlastitom metodi i obuhvatno upućuje u genezu teorija u okviru samih feminizama, njemu imanentnih razvojnih etapa, pravaca i epistemičko-polemičkih žarišta, naročito pristupa koji su se razvili pod uticajem poststrukturalizma. Takođe, autorka ne propušta da pruži prikaz ključnih pojmova feminizma i njihovih različitih recepcija i tumačenja. Kroz objašnjenje ginokritičkog tumačenja poezije i njegovih aspekata data je i sistematična analiza povezanih pojmova kao što su žensko iskustvo, žensko pismo, ženske strategije pisanja, maskulinitet, feminitet, ženska ekonomija označavanja, revizija muških mitova, zatim odnos celovitosti teksta i ženskog jastva, ženski kanon, pojam Drugosti. Kritički osvrti i polemike autorki poput Adrijen Rič i Toril Moi izražavaju kompleksnost problematike vezane za ove termine. Vrednost ovakvog pristupa ogleda se u dobrom poznavanju i uvažanju različitosti feminizama i autorki, ali i epistemološkom vladanju tradicionalnim književnim kategorijama i postavkama koje autorka osporava.

Simon de Bovoar ukazala je da žensku esenciju treba shvatati kao istorijsku, promenljivu i fluidnu. Njen *Drugi pol* u izvesnom smislu predstavlja manifest drugog talasa feminizma. Džudit Batler je raskrinkala diskurzivnost samog pola kao biološke činjenice, mimikričnost rodni uloga, binarne heteroseksualne matrice i njihovu kulturnu konstruisanost, te je ukazala na njihovu modifikabilnost i nepostojanje večne, nepromenljive esencije. Njena razmišljanja su ukazala na mogućnost konstituisanja antiesencijalističkog i neheteroseksističkog pristupa u samom feminizmu, te na strategije koje ne bi oponašale metode moći.

Sledeći konstruktivističku misaonu nit od Fukoa do Džudit Batler i Suzan Stenford Fridman i dajući prikaz njihovih filozofskih uvida, Dubravka Đurić eksplicitno zauzima poziciju društvenog konstruktivizma i antiesencijalizma. Feministkinje prvog i drugog talasa feminizma oblikuju društvene teorije koje univerzalistički primenjuju na različite kulture, a to znači da je njihov pristup još uvek obeležen esencijalističkim metanarativom koji pretpostavlja nekakav metafizički fundus svih žena i njihovih zajedničkih emancipatorskih interesa. Takva spoznajno-strateška pozicija pod subjektom svih žena najčešće je podrazumevala ideologiju heteroseksualnih belkinja više srednje klase.

Antiesencijalizam, pak, predstavlja obračun sa viševekovnom paradigmom o postojanju neke fiksne, nepromenljive suštine, pogotovo nekakve biološke suštine svih žena. Te suštine imale su i imaju mitske arhetipove kao uporišta, ali su kroz religiju, metafizičke sisteme, a kasnije i kroz korpus različitih teorijsko-praktičnih znanja, nastavile da postoje

kao samorazumljive činjenice. Žena je pojmljena kao biće čija esencija nije racionalna, ona je poistovećena sa biološkom mogućnošću materinstva koja je postala i njena univerzalna, prirodno shvaćena društvena uloga. Na razini poetskog to se reflektovalo u odsustvu žena kao pesnikinja jer biće koje ima neracionalnu, biološku, telesnu, gotovo animalitetnu suštinu, ne može da se pojavi kao subjekt koji piše, kao uzvišeni genije, već samo kao pasivni objekt pesnika, ikona muškarca koji iznova, u odsustvu i nemosti njene subjekatske pozicije, može da konstruiše i perpetuira žensku esenciju.

U teorijskom kontekstu studija kulture autorka razmatra povezanost rasnog, rodnog i etničkog esencijalizma sa imperijalizmom, i dovodi ih u kulturno-istorijsku vezu sa vladajućim književnim paradigama kao jednim od izraza društvene konfiguracije. Uviđanje da je kultura političko polje, jer je ona poprište ideoloških borbi, dalo je svoj pečat ovim studijama, polazištu i argumentacijskom strukturisanju dela.

Centralni pojmovi autorkinog rada jesu svakako pojmovi *eklektizam* i *hibridnost*. Pojam hibridnosti pokazuje se kao ključ za savremena tumačenja kulture, književnosti, društva, umetnosti, pojedinca. Istorijski, ovaj pojam ima rasističku dimenziju kolonijalizma i ropstva. U postkolonijalnim studijama, antropologiji i studijama kulture označava oblike mešanja i interaktivne razmene. Autorke kojima se Dubravka Đurić bavi predstavljaju svojevrsne hibride u kontekstu etničkog identiteta, multilingvizma, kulturno-geografske promenljivosti i književne forme. Hibrid bi u tom smislu bio vrsta identiteta stvorenog kroz sintezu različitosti, a ne prosti zbir različitosti. Na primer, H. D. je rođena u Americi, veći deo života provela je u Evropi, pisala je poetsku prozu, njene rečenice su raspoređene kao da je u pitanju proza, a predstavljaju stihove u funkciji proznog teksta i pripovesti. I Gretruda Stajn piše tekstove koje je žanrovski teško odrediti. U samom postmodernizmu hibridnost figurira kao vladajuće obeležje tekstualnosti, što je vidljivo i kod Rejčel Blau Duplezi, Suzan Hau i Lin Hedžinen. Njihov rad nije moguće razumeti valjano osim iz hibridnosti studija kulture. Iako su postojale brojne razlike u njihovom radu, karakteriše ih ozbiljno promišljanje teorije i stereotipa koje ona produkuje, zbog kojih, dok se ne reše, prema rečima Rejčel Blau Duplezi, „nijedan pisac neće biti istinski moderan“ (*Poezija teorija rod*, str. 314).

Završno poglavlje knjige *Poezija teorija rod* sadrži prevode poezije navedenih autorki koji, nakon pročitano delo, pozivaju na novo iščitavanje i drugačije, hibridno promišljanje odnosa poezije, teorije i roda.